

HALVETİLİK VE ANADOLU ALEVİLİĞİ İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE PİR AHMET EFENDİ AHFADINA GENEL BİR BAKIŞ

A GENERAL LOOK AT THE LINEAGE OF PİR AHMET EFENDİ WITHIN THE FRAMEWORK OF THE RELATIONSHIP BETWEEN KHALWATISM AND ANATOLIAN ALEVISM

Hulusi YILMAZ*

Özet

Halveti ve Safevi tarikatları silsileleri itibariyle İbrahim Zahid Gilani'de birleşerek Hz.Ali'ye dayanmaktadır. Her ikisi de Ehl-i Beyt sevgisini düstur edinmiştir. Osmanlı Devleti, Safevi Devleti'nin Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenler üzerindeki nüfuzunu kırmak için Halveti tarikatına özel ilgi göstermiştir. Bu ilgi gereği Halveti tarikatı hem Sünni akideye uygun davranmaya hem de Kızılbaşları kazanmak üzere hareket etmeye çalışmıştır.

Pir Ahmet Efendi günümüze kadar hem Sünnilerin hem de Alevilerin itibar ettiği Halveti tarikatına mensup tasavvuf erbablarından. Tasavvuf hilafetinin aldığı şahsiyetlere bakıldığında ve oğlunun müftü olduğu düşünüldüğünde Sünni akideye bağlı olduğu görülür. Ama aynı Pir Ahmet Efendi'nin türbesinde Hz.Ali ve Hacı Bektaş Veli isimleri yazılıdır. Türbesi etrafında cem törenleri yapılır ve talipleri olan Alevi köyler vardır.

Pir Ahmet Efendi, Halveti tarikatının siyaset gereği üstlenmiş olduğu görevi başarıyla yerine getirmiş tasavvuf erbablarından biri olarak düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Halvetilik, Alevilik, Pir Ahmet Efendi

Abstract

Halveti (Khalwati) and Safevi (Safavid) tariqasunites in İbrahim Zahid Gilani and are based on Ali according to their family tree. They both considered the love of Ehl-i Beyt as a rule for themselves. Ottoman Empires how ed very much interest in Halveti(Khalwati) tariqa with the aim of decreasing the influence of Safevi (Safavid) on Kızılbaş (Red Head) Turkmens in Anatolia. Due to this interest, Halveti (Khalwati) tariqa both started to behave with respect to Sunni doctrine sand tried to acquire Kızılbaş(Red Heads).

* Yrd.Doç.Dr., Nevşehir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Pir Ahmet Efendi is one of the mysticism masters related to Halveti(Khalwati) tariqa which has been respected by both Sunni people and Alevi people until today. After examining the people from whom he took religious knowledge and considering that his son was a mufti, it is understood that he was committed to Sunni doctrine. On the contrary, the names of Ali and Hacı Bektas Veli are written on his tomb. Around his tomb, cem ceremonies are made and there are Alevi villages which are willing to them. Pir Ahmet Efendi can be considered as one of the mtysticism masters who successfully completed the mission which was supported by Kahlwati tariqa politically.

Keywords: Khalwati, Alevism, Pir Ahmet Efendi

GİRİŞ

Pir Ahmet ve ahfadı dini-sosyal çevresi ile tetkik edildiğinde karşımıza renkli bir tasavvuf kimliği çıkmaktadır. Ailenin tamamı Halveti tarikatının halifelerindedir. Pir Ahmet Efendi hakkında yeterli bilgi olmasa da sohbetleri ile ün yapmış bir kişidir. Dönemin ileri gelenlerinin sohbetine katıldığı önemli bir şahsiyet olup “pir” unvanını bu vesile ile aldığı düşünülmektedir. Hem Karamanlı Cem Seyyah’tan hem de Koca Mustafa Paşa Şeyhi Sünbül Sinan’dan tasavvuf hilafeti almıştır. Oğlu Şeyh Beşir Merkez Efendi halifelerinden olup mutasavvıf olduğu gibi âlim, müfessir ve muhaddistir. İsteyenlere dini ilimlerde ders verir, isteyenleri de ledünni ilimlerle irşat ederdi. Torunu Ahmet b. Beşir Kütahya’da uzunca bir dönem müftülük yapmıştır. Döneminde ilmiye içerisinde önemli bir mevki olan müftülük yapmasına bakıldığında, ilmî seviyesinin yüksek olduğuna hükmedilir. Ailenin en tanınmış şahsiyeti Sunullah Gaybi ise gerek mensur eserlerindeki ilmî kişiliği ve gerekse şiirlerindeki dinî ve tasavvufî muhtevaya hâkimiyeti, onun çok iyi bir eğitim geçirdiğinin en önemli işaretidir. Arapça ve Farsçaya vakıftır. İki ayrı silsileye müntesiptir. İlki Kütahyalı Müslihiddin Efendi ile Halvetiyye’nin Sinaniyye koluna; ikincisi de Şeyh İbrahim Efendi’yle Bayrami Melamiliğine müntesiptir. Asıl şeyhi ise Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi’dir (Kemikli, 1998: 281-296).

Yukarıda adı geçen sufilerin statülerine bakıldığında Sünni akidenin öngördüğü bir Müslümanlıkla mecz olmuştur diyebiliriz. Fakat hemen belirtmeliyiz ki aşağıda vereceğimiz örnekler, aynı tasavvuf erbaplarını Alevi Müslümanlıkla da vasıflandıracağımız türdendir.

Pir Ahmet Efendi'nin türbesi Alevilerce ziyaret yeri kabul edilir. Çobanlı Köyü Pir Ahmet Efendi'nin talipleridir. Köylülere göre Pir Ahmet Efendi Anadolu'ya gelen Horasan Erenlerinin soyundan bir "veli"dir. Sayısız kerametlerinden bahseden köylüler, yıllardır Pir Ahmet Efendi'nin türbesinde kazan kaynatır, cem ayinleri yaparlar. Türbede Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli isimlerinin yazılı olması da bu zâtn bir Alevi mürşidi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (www.karacaahmet.com/Content.ASPX/7/98/battal-gazi-dergahi).

Ayrıca, Pir Ahmet ahfadının Bayrami-Melami meşrep olması (Kemikli, 1998: 281-296), onların vahdet-i vücudcu bir tasavvuf anlayışına sahip olduğunu gösterir. Fakat, vahdet-i vücudcu tasavvuf erbapları yaratan-yaratılan ikiliğindeki o ince çizgiyi her zaman koruyamamış bazen vahdet-i mevcuda kaymışlardır. Şeyh Bedrettin'in "Varidat"ında kısmen görülen bu anlayış onun idamına vesile olurken, Melami meşrepli birçok tasavvuf erbabı da bu kötü sondan kaçamamıştır. Sunullah Gaybi'nin mürşidi Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi de onlardan biridir. Vahdet-i mevcud anlayışına sahip olan İbrahim Efendi, zındık olduğuna karar verilerek, idam edilmiştir (Ocak, 2003: 274). Gaybi, şeyhinin idamından sonra Kütahya'ya dönmüş, o da şeyhi gibi zındıklıkla itham edilmekten kurtulamamıştır. Ancak, kendini savunma amaçlı yazdığı "Hudâ Rabbim" risalesinde itikat ve ibadet açısından "Ehl-i Sünnet ve'l-Cema'at" olduğunu açıkça belirtir (Kemikli, 1998: 281-296). Bu, hocasının uğradığı akıbetten kaçmak için takiye olabileceği gibi gerçeğin ifadesi de olabilir.

SAFEVİ VE HALVETİ TARİKAT MENŞEİ

Bir mutasavvıf ailenin hem dini ilimlerde yetişmiş olup, Sünni akideye uygun olan Halveti tarikatına (Küçükdağ, 2005: 348) mensup olması, hem de devletin zındıklık ithamı ile devamlı gözaltında tuttuğu Bayrami-Melamiliği ile anılması ve dahi Alevi-Bektaşî zümre tarafından Pir Ahmet'in mürşit kabul edilmesi, saygınlığına hürmeten mekânında cem yürütülmesi, bir arada görmeye alışık olmadığımız bir durumdur. Ancak, tasavvuf tarihi biraz incelendiğinde bu konuda bize yardım edecek deliller de yok değildir. Alevi ve Sünni Müslümanlığı bir arada barındırabilecek tasavvufi bir anlayış için siyasetin tasavvuf üzerindeki tasarrufuna bakmak gerekir. Osmanlı Devleti'nin Safevilerle olan ilişkisinde Safevi Devleti'nin Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenler üzerindeki nüfuzunu kırmak için yine aynı tarikattan gelen Halveti tarikatını siyaset gereği Kızılbaş Türkmenleri kazanmak için kullanmıştır. Halveti ve Safevi tarikatlarının silsileleri İbrahim Zahid Gilani'de birleşerek Hz. Ali'ye

dayanmaktadır. Her ikisi de Ehl-i Beyt sevgisini düstur edinmiştir. Muhiddin İbnü'l-Arabi'nin fikir ve düşüncelerinden kaynaklanan çeşitli görüşleri ihtiva eden “vahdet-i vücud” görüşünü aksettirmektedirler. Vahdet-i vücud görüşü farklı tarikat çevrelerinde çeşitli uygulamaları ile dikkati çekmiştir. Nitekim Halvetilik varlığın birliği anlayışı ile Sünni akideyi birleştirmiş olduğundan Sünni bir tarikat olarak anılmaktadır. Fakat tarikatın bazı kolları Gülşenilik gibi Melametiliğe (Ocak,2003:313) ya da Ruşenilik gibi Kalenderiliğe kaymıştır (Ocak, 1999: 198).

İbrahim Zahid Gilani'de “Zahidiyye” adıyla anılan tarikat, ondan sonra Şeyh Ahi Muhammed Harezmi(ö.1378) ile Halvetiye adıyla devam ederken, Şeyh Safiyyüddin Erdebili ile Erdebiliyye ya da Safeviyye şeklinde yeni bir kola ayrılır. Tarikat silsilelerinin ortaya çıkışı muhtemelen tarikatların oluşmaya başladığı XIII. yüzyıldan sonradır. XIII. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar kronolojik hataya düşmeden bir silsile oluşturmak zordur. Nitekim Halvetiye silsilesinin XVI. yüzyıldaki görünümünde Hz.Ali'den(ö.661) sonra Hasan El-Basri'nin(ö.728) yer alması tarihen mümkün görünmemektedir. Halveti silsilesinin XV. yüzyıldaki görünümü ise daha başkadır. Hz.Ali'den sonra Oniki İmamların isimleri bulunmaktadır. Halveti silsilesinde ilk dönemlerde var olan Ehl-i Beyt imamları zamanla zikredilmemiştir. Bu durum ile Safevilerin bir tarikat olmaktan çıkıp, devlet halini almaları arasında eşzamanlılık gözlenmektedir(Aşkar, 1999:535-563). İlk zamanlar sosyal tabanına Ehl-i Beyt imamlarının itibarını kullanarak ulaşan Halvetiye Tarikatı XVI. yüzyıldan itibaren, Osmanlı Devleti'nin himayesinde aynı kitleye farklı bir silsile zinciri ile ulaşmaya çalışmıştır. Bu değişiklik, nüfuz edilmek istenilen Kızılbaş kitleye uygun düşmemekle beraber uygulanan propaganda kısmen başarılı olmuştur. Köprülü'nün ifadesiyle, Halvetilik, “alevi temayülâtını havi olmakla beraber Ehl-i Sünnet dairesinden çıkmamak için fevkalade büyük bir itina” gösteriyordu ve Batınilerin, Erdebil sufilerinin propaganda usullerini kullanmaları dolayısıyla çok hızlı yayılıyorlardı(Savaş, 2002:145).

Halvetiye Silsilesinin XVI. Yüzyıl Görünümü

1. Hz. Muhammed (s.a.v)
2. Hz. Ali (ö.661)
3. Hasan bin Yesar el-Basri (ö.728)
4. Habib el-A'cemi
5. Davud et-Tai (ö.782)
6. Ma'ruf Ali el-Kerhi (ö.815)
7. Seriyü's-Sakati (ö.867)
8. Cüneyd el-Bağdadi (ö.910)
9. MimşadDineveri (ö.912)
10. Muhammed Dineveri (ö.951)
11. Muhammed el-Bem (ö.990)
12. Vecihuddin137 (ö.1050)
13. Ömer el-Bem (ö.1094)
14. Ebu NecibSühreverdi (ö.1201)
15. Kutbuddin el-Ebheri (ö.1225)
16. Muhammed Sincanil
17. ŞehabeddinTebrizi(ö.1302)
18. İbrahim Zahid Geylani (ö.1305)

Halvetiye Silsilesinin(ilk on üç ismi)*¹ XV. Yüzyıl Görünümü

1. Hz. Muhammed (s.a.v)
2. Hz. Ali (ö.661)
3. Hz.Hasan ve Hüseyin
4. Hasan bin Yesar el-Basri (ö.728)
5. Habib el-A'cemi
6. Davud et-Tai (ö.782)
7. Ma'ruf Ali el-Kerhi (ö.815)
8. Zeynu'l Abidin
9. Muhammed Bakır
10. İmam Cafer Sadık
11. İmam Musa Kazım
12. İmam Ali Rıza
13. Maruf Kerhi

---

*Mustafa Aşkar bu silsile bilgisine aşağıdaki kaynaklardan ulaşmakla birlikte tam metni vermemiştir.
Yusuf Sinan Efendi, Menakıb-ı Şerif, vv.2b-3a, Fığlalı, Ethem Ruhi, İmamiyyeŞiası, Ankara 1984, s.160-168. İbrahim Zahid Geylani (ö.1305)

HALVETİ TARİKATI

19. Ahi Muhammed (ö.1378)
20. Ömer Halveti
21. Pir Ahi Mirem (ö.1409)
22. Hacı İzzeddin Halveti (ö.1424)
23. Sadreddin Pir Ömer Halveti (ö.1455)
24. Seyyid Yahya Şirvani (ö.11463-64)
25. Pir Muhammed Erzincani (ö.1464)
26. Taceddin Kayseri (ö.1455-56)
27. Alaaddin Uşşaki

SAFEVİ TARİKATI

19. Safi'üd-Din İshak
20. Sadr'ed-Dîn Mûsa
21. Hoca Âlâ'ed-Dîn Âli
22. Şeyh İbrahim
23. Şeyh Cüneyd
24. Şeyh Haydar
25. Sultân Ali Mirza Sâfêvî
26. Şah İsmail Hatai
27. Şah Tahmasb
28. Ahmed Marmaravi (ö.1504)

Tasavvuf tarihçisi Trimmingham'a göre Sünni bir tarikat olarak başlayıp, zamanla Şii bir karakter kazanan Safeviye Tarikatı, aynı kökten aynı tarihlerde ortaya çıkan Halvetilik ile ikiz kardeştir (Aşkar, 1999: 535-563). Safevi Tarikatının Azerbaycan, İran ve Anadolu'da oynadığı sosyo-politik rol Halevetiliğin gelişimini derinden etkilemiştir.

SAFEVİ TARİKATI VE BÖLGENİN SOSYO-POLİTİK DURUMUNA ETKİLERİ

Safevi Tarikatı'nın Anadolu halkıyla olan ilişkileri, tarikatın kurucusu Şeyh Safiyüddin döneminden itibaren başlar, bu devirde, özellikle Anadolu ve Irak'tan Erdebil'e ziyaretçilerinin olduğu bilinmektedir(Küçükdağ,2005:337, Dedeyev, 2008: 205-223).

Osmanlı Devleti'yle Safevi Tarikatı arasında ilk ciddi temaslar, Şeyh Hoca Ali ile başlamıştır. Safevi Tarikatı'nın yeniden yapılanması, değişime uğraması da bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu zamana kadar Sünni çizgide oldukları bilinen Safeviler'in Şiileşme yönündeki faaliyetleri, esasen Şeyh Hoca Ali zamanında ortaya çıkmıştır(Savaş, 2002: 17). Şeyh Safiyüddin'in Amasya'da faaliyet gösteren Anadolu'daki en tanınmış halifesi, Malatya'da medfun olan Abdurrahman Erzincani bu dönemde Safeviler'in itikadî değişikliğe uğradığını şöyle ifade etmektedir: "*Tâife-i Erdebilîyye şimdiye değin gayetle verâ' ve takvâ ve hüsn-i 'akîde üzere iken hâlen şeytân-ı bed kemân anların sudûruna duhul ve dimâ'-yı fâside gibi urukuna hulûl idüp tarika-i eslâfdan ihrâc ve izlâl eyledi.*" Ayrıca bu bilgi, 14. yüzyılın sonları ve 15. yüzyılın başlarında bile Anadolu ile Erdebil arasında gidiş gelişlerin sıkı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir (Küçükdağ, 2005: 334).

Şeyh Hoca Ali'nin tarikata bir takım farklı boyutlar kazandırdığı bu dönemde

Timur (1370–1405)'un Azerbaycan ve Anadolu'daki hâkimiyet kurma işgalleri sürüyordu. Safevi şeyhlerine büyük saygı duyan Timur'un, Anadolu dönüşünde (1404) Şeyh Hoca Ali ile görüşmesi, tarikattaki değişimin hızını biraz daha artırmıştır. Öyle ki Timur, köyleri ile birlikte Erdebil'i Safevi Tarikatı'na vakfederek, bir nevi Şeyh Hoca Ali'ye bu bölgede özerklik tanımıştır. Ayrıca Timur, Anadolu'dan götürdüğü yaklaşık 30 bin esiri, şeyhin isteğiyle azat ederek esirleri onun ihtiyarına bırakmıştır. Bu durum Osmanlı-Safevi Tarikatı ilişkilerinin temellerini de oluşturmuştur. Zikredilen esirlerin bir kısmı Erdebil'de kalırken diğer kısmı Anadolu'ya dönmüş, Safeviler adına faaliyet yapmaya başlamışlardır. Safevi Tarikatı'nda Türk mürit sayısının artmasında bu döneme tesadüf etmektedir. Bu Anadolu Türkleri sayesinde Safevi Tarikatı, Osmanlı Devleti'nde yayılmaya başlamıştır. Bu yüzden olsa gerek, Osmanlı Sultanları her yıl "*Çerağakçesi*" adı altında Erdebil'e değerli hediyeler göndermişlerdir (Dedeyev, 2008: 205-223).

Şifleşmiş Safevi Tarikatı'nın Anadolu ve Osmanlı Devleti'nde ciddi bir şekilde yayılması esas itibarıyla Şeyh Cüneyd'in buralara seferiyle başlamıştır. Şeyh Cüneyd, 1447'de devlet kurma niyetini açığa vurunca, amcası Şeyh Cafer ve Karakoyunlu Sultanı Cihan Şah tarafından dışlanarak Erdebil'den kovulmuştur. Şeyh Cüneyd, Anadolu'ya gelerek Osmanlı Sultanı II.Murad'a seccade, Mushaf ve teşbih göndermiş, Kurtbeli'nde oturma izni istemiştir. Şeyh Cüneyd'in aktif siyasi faaliyetinden haberdar olan II.Murad, "*Bir tahta iki padişah sığmaz!*" cevabıyla, Şeyh Cüneyd'e olumsuz yanıt vermiştir (Hinz, 1992: 17).

Şeyh Cüneyd'in Anadolu'daki siyasi faaliyetleri Osmanlı Devleti'nce dikkatle izlenmekte idi. Özellikle Uzun Hasan'la olan yakınlık ve akrabalık ilişkisinden sonra Osmanlı yönetimi, Safevi Tarikatı'yla arasındaki bağı tamamıyla kopararak her sene Erdebil'e gönderilen Cerağ akçesinin gönderilmemesine karar vermiştir. Böylece tarikata yapılan maddi desteğini çekerek Safeviler'in siyasetleşme projesine tepkisini bildirmiştir (Dedeyev, 2008: 205-223).

Şeyh Cüneyd'in Anadolu seferi, Safevi Tarikatı'nın bu bölgede genişlemesi için bir alt yapı oluşturmuştur. Bu alt yapı sayesinde, Safevi şeyhleri Anadolu Türkleri'yle ilişkilerini gün geçtikçe pekiştirmişlerdir. Şeyh Cüneyd, Akkoyunlu sarayına sığınmaya kadar yaklaşık sekiz sene Anadolu'nun çeşitli yerlerinde propagandasını yaparak 20 binden fazla mürit edinmiştir. Bunlardan, 12 bini 1459'da Erdebil'e giderek, şeyhin yanında yer almıştır. En son, Karakoyunlu Devleti kontrolünde bulunan Erdebil'de başarılı olamayacağını anlayınca, Şirvanşahlar Devleti'ni hedef almış ve 1461'de burada öldürülmüştür (Dedeyev, 2008: 205-223).

Şeyh Cüneyd'in ölümünden sonra dünyaya gelen oğlu Haydar Şeyh olarak tayin edilmiştir. Bundan sonra, Safevi Tarikatı'nın propagandasını, Haydar'ın etrafında toplanan Anadolu Türkmenleri yapmaya başlamıştır. Bu halifeler, bir müddet Erdebil'de kalıp, tarikatın işleyiş şeklini öğrendikten sonra, aldıkları talimatlar üzerine memleketlerine dönerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Dedeyev, 2008: 205-223).

Şeyh Haydar, tarikat içinde yeniden yapılanmaya gitti. Bir taraftan tarikat şeyhliği yaparken, diğer taraftan müritleri silahlanmaya başlamış; Safevi müritlerinin tarikata has üniformayı andıran on iki kırmızı dilimli "Haydarî taç" olarak adlandırılan sarıklı külâh giymeleri de bu dönemde gerçekleşmiştir. Şeyh Haydar'ın devlet kurma yolundaki faaliyetlerinden bir diğeri de sultanlar gibi kendine özgü tuğra şeklinde mühür kullanmış olmasıdır (Hinz, 1992: 69).

Şah İsmail’le birlikte Safevi Tarikatı Osmanlı topraklarında tekrar harekete geçmiş ve her taraftan Safevi mensupları yeni parlanmış şeyhlerine varmak için Azerbaycan taraflarına göç etmeye başlamıştır. 1500’ün yazında Erzincan’da bulunan İsmail’in safına 6 binden fazla Osmanlı tebaası olan Ustaclu ve Bozok Türkmen’i katılmıştır. Bunlar sayesinde önce Şirvanşah, daha sonra da Sultan Elvend yenilmiş; Akkoyunlu’nun yerine 1501’de Safevi Devleti kurulmuş, böylece Osmanlı Türkmenleri için Azerbaycan bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Aynı zamanda, Şah İsmail’in başarıları, Anadolu’da yaşayan Safevi sempaticileri pek çok kişinin o taraflara göç etmesine neden olmuştur. Halk arasında da “Şah İsmail yakında bir sefer düzenleyerek Osmanlı ülkesini hâkimiyeti altına alacak.” diye dedikodular dolışmaya başlamıştır (Dedeyev, 2008: 205-223).

Safevi menşeli halife ve müritlerin Osmanlı Devleti’ndeki faaliyetleri kısaca şu şekilde sıralanabilir:

1. Anadolu ve Osmanlı Devleti’ne gelen Safevi mensuplarının başlıca işi, özellikle Ehl-i Beyt sevgisi ağır basan zümreler içinde meclisler tertipleyerek Şiiilik itikadını tebliğ etmek.
2. Anadolu’dan Azerbaycan’a kitleler halinde göçleri düzenlemek için çalışmalar yapmak.
3. “Nezir ve Sadaka” adıyla toplanan para ve çeşitli adakları Erdebil Tekkesi’ne götürmek.
4. Osmanlı Devleti’nde iç kargaşaya çıkarıp, isyan ve ayaklanmalar düzenlemek (Dedeyev, 2008: 205-223).

Ocak’a göre Safevî propagandası sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde yürütülmüştür. Sözlü propaganda özel olarak yetiştirilmiş “halife” ya da “dai” denilen misyonerler aracılığıyla yapılmıştır. Bu halifeler sadece Anadolu’da ve Rumeli topraklarındaki heterodoks kesimler arasında değil hemen her kesim içerisinde görev yapmışlardır. Ancak asıl hedef kitleler, heterodoks nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerdi. Yazılı propaganda ise, Şah İsmail’in bizzat yazdırdığı kitap ve risalelerle yapılmıştır. Bunlar, yine halifeler aracılığıyla gizlice Osmanlı topraklarına sokulmuş ve sözü edilen bölgelerde dağıtılmıştır (Ocak, 2000:149). Sivas ve Ortapare kazalarına 34 veya 40 adet kitabın İran’dan gizlice getirildiğine dair istihbari bilgi edinilmesi ve takibat istenmesi (Savaş, 2002: 136) de yazılı propagandanın boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

Bütün bu tarihi verilerden yola çıkarak meseleye baktığımızda, aynı silsileye ve esaslara sahip Halvetiye Tarikatı'nın, genel anlamda Osmanlı devleti ve toplumu arasında tutulmasının sebepleri, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. *Şah İsmail*'le birlikte tam anlamıyla politik bir hüviyete kavuşan Safevilik, Osmanlı Devleti için ciddi boyutta bir tehlike olmaya başlayınca, aynı motifleri taşıyan Halvetiye Tarikatı önem kazanmış oldu. Yani o dönemde şia kökenli faaliyetlerin önüne tasavvuf kanalıyla geçilebileceği düşünölmeye başlandı. Bu da ancak, aynı motifleri taşıyan Safeviyye'ye alternatif olarak Halvetiye Tarikatı'nı ön plana çıkartılması suretiyle olabilirdi. "*Ehl-i Beyt*" sevgisinden yola çıkarak Anadolu halkını kendi yanlarına çekmek isteyen Şiiilerin, saf dışı bırakılmaları yine aynı metot kullanılarak gerçekleşebilirdi (Aşkar,1999:535-563).

Osmanlı Devleti siyaset gereği Halvetiye Tarikatı için bir misyon belirlemiştir. Fakat, Tarikatın o günkü durumu da bu misyonu yüklenmek için uygun gözökmektedir. Halvetiye'nin, XV. yüzyıl sonlarında etkin olduğu saha İran idi. Bu toprakların, Safevilerin yoğun çalışmaları sonucu Şiileşmesi, dengeleri bozmuştur. Şiiiler, güçlenip devlet imkânlarını da ellerine geçirmeye başlayınca, Halvetilere hayat hakkı tanımamışlardır. Bu durumda Halvetiye mensupları, Osmanlı ülkesine kaymak, buralarda taraftar bulmak zorunda kalmışlar; önce Anadolu'ya ve sonra ilk fırsatta başkent İstanbul'a gelerek devlet büyüklerinin desteği ile tekkeler kurmuşlardır (Küçükdağ, 1985: 37). Anadolu'da ve Rumeli'de en çok yayılan Sünni tarikatın Halvetilik olması bu bakımdan anlamlıdır. O devirlerde tarikatların tekke ve zaviyeler halinde kurumlaşıp yaygınlaşması ancak yapılacak olan geniş vakıf desteğiyle mümkündü ki, Halvetiliğin böyle bir desteğe mazhar olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en tipik örneği, bilhassa Sivas bölgesinde, Osmanlı dönemi devlet yatırımlarının XVI. asırda çoğunlukla gerçekleşmiş olmasıdır. Sivas'ta varlığı tespit edilen 126 cami ve mescitten 40'ı ve 10 hamamdan 5'i XVI. asır içinde inşa edilmişlerdir. Ali Baba Zaviyesi'ne Rüstem Paşa tarafından 1546'da vakıf yapılması ve sonraki padişahlar tarafından bu vakfın desteklenmesi, ünlü Halveti şeyhi Şemseddin Sivasi'nin, Sivas'ta Meydan Camii Küliyesi'ne yerleştirilip, vakıflarla desteklenmesi aynı şekilde değerlendirilmelidir(Savaş,2002:143-145).

Osmanlı Devleti tarafından Halveti tarikatına yüklenen misyon, hem Kızılbaş Türkmenlere hitap etmek hem de onların Sünni Müslümanlıkla ilişkisini kurmaktır. Bu rol çerçevesinde Halvetilerde hem Sünni Müslümanlığın hem de Alevi Müslümanlığın

kodlarını bulmak mümkündür. Halveti şeyhleri, Safevi halifelerinden farklı olarak büyük çoğunluğunun medrese çıkışlı, kültür seviyesi yüksek; fakat popüler özelliklere sahip kişilerdir. İçlerinden çok sayıda şair, edebiyatçı ve musikişinas çıkmıştır (Küçükdağ, 2005: 349). Pir Ahmet Efendi ve ahfadının biyografisi de bu söylenenlere aynen uymakta olduğu göz önüne alınırsa, Osmanlı Devleti, Halvetilik tedbiri ile Safeviye tarikatı halifelerinin propagandalarını önlemenin dışında, medrese kültürünü de bu yolla halka indirmeyi planlamış görünmektedir.

Ancak, aynı mutasavvıf ailede Pir Ahmet Efendi, Kızılbaş Türkmenlere hitap ederken, bir Alevi Dede'si ya da Bektaşî Baba'sı gibi davranmış olmalıdır. Aradan beş yüz yıl geçmesine rağmen hala kendisini mürşit olarak kabul eden talipleri ve Alevi köyleri var. Türbesi halen cem yapmak için tercih edilen yerlerden biridir. Oğlu Müftü Şeyh Beşir, torunu Ahmet b. Beşir ve Sunullah Gaybi'nin Bayrami Melami'si olması nedeniyle dönemin Sünni ulemasının kızgınlığını üzerine çekmiştir. Ama diğer taraftan Kızılbaş Türkmenler sohbet ehli, cezbeli ve alim bu sufilerden etkilenmişlerdir. Bu bıçak sırtında oynanan rol, Osmanlı Devleti'nin Halvetiliğe yüklemiş olduğu zor bir görevdir. Bu misyon, Safevi Devleti güçten düşüp Anadolu'da nüfuzu azalınca sona ermiştir. Osmanlı Devleti tehdidin bittiğini düşünerek XVII. yüzyıldan sonra Halveti tarikatını desteklemekten vazgeçmiştir. Yükselme devrinden itibaren on yedi Osmanlı hükümdarının müntesibi olduğu bu tarikat zamanla küçülerek bugünkü haliyle günümüze kadar ulaşmıştır (Küçükdağ, 2005: 349).

SONUÇ

Safevilik ve Halvetilik aynı kökten gelen tarikatlar olmakla beraber farklı politik misyonlar yüklenerek aynı sosyal tabana hitap etmişlerdir. İbrahim Zahid Gilani'ye kadar Zahidiye Tarikatı olarak bilinen Zahidilik, Şeyh Safiyüddin Erdebili ile Safevilik ve Şeyh Ahi Muhammed ile Halvetilik kollarına ayrılmıştır. Safevi Tarikatının Şeyh Hoca Ali'den itibaren Şiilik temayülü göstermesi, hitap ettiği kitlenin kültür kodlarına göre davranması hem büyümesini hem de bölgede politik oyunculardan biri haline gelmesine vesile olmuştur. Bu durum aynı zamanda bölgedeki diğer tarikatların tutunmasını da güçleştirmiştir. Nitekim, Halveti tarikatı da bunlardan biridir.

Safevi Tarikatının güçlenmesi ile Azerbaycan ve İran bölgesinde tutunamayan Halveti tarikatı Anadolu'da yayılma imkânı bulmuştur. Safevi Tarikatının Anadolu'da nüfuz kazanma çabaları Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmiş, karşı propaganda faaliyetleri çerçevesinde Halveti Tarikatına özel misyon yüklenmiştir. Aynı kökten

gelen iki tarikat olması ve Ehl-i Beyt sevgisi üzerinden kitlelere hitap etmesi sebebiyle Halveti Tarikatı başarılı olmuştur. Safevilere karşı Halvetiye'yi öne çıkarma ve Osmanlı topraklarında örgütlenme politikası çerçevesinde, Balkanlar, Anadolu ve Arap topraklarında tekke ve zaviyeler yaptırılıp bunlara zengin vakıflar tahsis edilmiştir. Böylece medrese kültürünün halk tabanına yayılmasına da vesile olunmuştur. Pir Ahmet Efendi ve ahvadını da bu çerçevede düşünmek gerekir. Pir Ahmet Efendi hem Sünni hem de Alevi Müslümanlığın kodlarını taşıyordu. Karamanlı Cem Seyyahtan ve Sümül Sinan'dan halife beratı alması medrese eğitimine işaret etmektedir. Pir ünvanı ise onun popüler yanına işaret etmektedir. Sohbetlerinin cazibesi her sosyal tabakadan insanı kendine çekmiştir. Bu popülerlik Kütahya ve Eskişehir bölgesindeki Alevi taliplerinde etkisini hala sürdürmektedir. Neticede, Halveti tarikatı bu siyaseti iyi yürütmüş olmalı ki Pir Ahmet Efendi ve ahfadı bugün hem Sünniler hem de Alevilerce benimsenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aşkar, Mustafa; "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", AÜF Dergisi, Cilt:39, Sayı:1, ss 535-563, 1999.
- Devedev, Bilal; "Safevi Tarikatı ve Osmanlı Devleti ilişkileri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:1/5 Kış 2008.
- Hinz, Walther; Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, (çev. Tevfik Bıyıkoglu), Ankara 1992.
- Kemikli, Bilal; "Kütahya Yöresinde Bir Mutasavvıf Aile: Pir Ahmet ve Ahfadı", I:Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi (13-16 Ağustos, Ankara), Ankara 1988:281-296.
- Küçükdağ, Yusuf; II. Beyazıt, Yavuz ve Kanuni Devirlerinde Cemali Ailesi, İstanbul 1985,
- Küçükdağ, Yusuf; Türk Tasavvuf Araştırmaları, Çizgi Kitabevi, Ekim 2005.
- Ocak, Ahmet Yaşar; Kalenderiler, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar; Zındıklar ve Mülhidler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Ocak, Ahmet Yaşar; "Babaîler İsyanından Kızılbashiğa.", Belleten, c. LXIV, sayı 239, Nisan 2000.
- Savaş, Saim; XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik, Vadi Yay., 2002.
- www.karacaahmet.com/Content.ASPX/7/98/battal-gazi-dergahi

EIN BLICK IN DIE PIR AHMET EFENDI NACHKOMMENSCHAFT IM RAHMEN DES HALVETI- UND ANATOLISCHEN ALEVITENTUMS

Zusammenfassung

Die Halveti und Safawiden Orden verbinden sich nach ihrem Stammbaum in Ibrahim Zahid Gilani und stammen von Hz. Ali her. Für alle beiden ist die Liebe an Ahl al-bait ein Grundsatz. Das Osmanische Reich wendet sich besonders an den Halveti Orden zu, damit dieser Orden die Hegemonie der Safawiden über die Qizilbäscher Turkmenen in Anatolien durchbricht. Wegen dieses Interesses versucht der Halveti Orden sowohl der sunnitischen Glaubenslehre gemäß zu verhalten, als auch die Qizilbäscher zu gewinnen. Man kann aus den Personen, von denen Pir Ahmet Efendi sufistische Lehre übernommen hat und aus dem Mufti-Beruf seines Sohnes erschließen, dass er an die sunnitische Glaubenslehre anhängt. Aber am Grabmal des Pir Ahmet Efendis sind die Namen von Hz. Ali und Hacı Bektaş Veli geschrieben. Pir Ahmet Efendi kann als einer der Sufisten bezeichnet werden, der die Aufgabe, die der Halveti Orden wegen politischen Gründen übernahm, erfolgreich beendete. Wenn man die Angaben über Pir Ahmet und seiner Nachkommenschaft analysiert, begegnet man sich mit einer diversen sufistischen Identität. Pir Ahmet, einer der Kalifen des Ordens, ist ein hochgebildeter Person, der mit seinen Gesprächen bekannt war. Auch wenn er eigenschaftlich als ein Angehöriger der sunnitischen Tradition aussieht, kann man ihn auch mit der alawitischen Glaube charakterisieren. Sein Grabmal wird von den Alewiten besucht und er wird als aus den Horasan Heiligen stammender „Heiliger“ betrachtet. Von der alevitisch- bektaschischen Gesellschaftsklasse wird Pir Ahmet als Abt angenommen, in seinem Raum wird das Cem-Ritual ausgeführt und man verehrt ihn sehr. Diese Situation ist zwar eine Seltenheit, aber man kann sie heutzutage als ein Muster für die Bekräftigung der gemeinsamen Glauben zeigen. Gewissermaßen verbinden sich die Halveti und Safawiden Orden nach ihrem Stammbaum in Ibrahim Zahid Gilani und stammen von Hz. Ali her. Der Grundsatz der aller Beiden ist die Ahl al-bait liebe. In dem halvetischen Stammbaum befinden sich nach Hz. Ali die Namen der zwölf Imamen. In dem halvetischen Stammbaum werden die Namen der Ahl al-bait-Imamen, die in den ersten Ären gelebt haben, mit der Zeit nicht mehr erwähnt. Der Halveti Orden versucht seit dem XVI. Jahrhundert unter dem Protektorat des osmanischen Reiches die gleiche Masse mit

einer diversen Stammbaumkette zu erreichen. Auch wenn diese Veränderung sich für die Kizilbaschen, die man durchdringen wollte, nicht eignete, war die angewandte Propaganda teilweise erfolgreich. Die Beziehungen des Safawiden Ordens mit dem anatolischen Volk beginnt seit dem Ära des Ordensgründer Şeyh Safiyüddin an. In diese Ära kommen besonders aus Anatolien und aus dem Irak Besucher nach Ardebil. Die ernsthafte Ausbreitung der schiitischen Safawiden Orden in Anatolien und in osmanischem Reich fängt hauptsächlich nach den Feldzügen des Seyh Cüneyts an. Die politischen Aktivitäten des Seyh Cüneyts in Anatolien werden von osmanischem Reich aufmerksam verfolgt. Der Feldzug Seyh Cüneyts nach Anatolien bildet eine Infrastruktur für die Ausbreitung des Safawiden Ordens in diesem Gebiet. Nach Seyh Cüneyds Tod lernen sein Sohn Haydar und die umkreisenden anatolischen Turkmenen die Ausführung des Ordens. Bezüglich der Direktiven kehren sie in ihre Heimatsstädte zurück und setzen ihre Aktivitäten dort fort. In dem Halveti Orden konnte man sowohl eine Sunniten-Muslimische als aus Aleviten-Muslimische Kode finden. Pir Ahmet Efendi verhältet sich bei den Anreden zur Kizilbasch-Turkmenen wie ein Alewiten- oder Bektaschen Vorsteher. Obwohl seither fünfhundert Jahre vergangen sind, gibt es immer noch alevitische Dörfer, die ihm als Abt annehmen.

Schlüsselwörter: Halvetitum, Alevitentum, Pir Ahmet Efendi